

УДК 378.1(063)

КОМУНІКАТИВНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ/ІНТОЛЕРАНТНІСТЬ СТУДЕНТІВ ЗДІА

Банах Л.С., Ільчук І.А. (м. Запоріжжя)

Анотація

У статті досліджується стан комунікативної толерантності/інтолерантності студентів різних вікових груп Запорізької державної інженерної академії. Зокрема, досліджується пряма і непряма фізична агресія та пряма і непряма вербальна агресія респондентів, зв'язок агресії із набутим негативним або позитивним досвідом та негативними або позитивними настановами.

The state of communicative tolerance/intolerantnosti of students of different groups of the Zaporozhia state engineering academy is investigated in the article. In particular, direct and indirect physical aggression and direct and indirect verbal aggression of respondents are investigated, connection of aggression with the negative or positive experience and negative or positive and negative or positive settings is considered.

Ключові слова

КОМУНІКАЦІЯ, СПІЛКУВАННЯ, ТОЛЕРАНТНІСТЬ, ІНТОЛЕРАНТНІСТЬ, РІВЕНЬ ТОЛЕРАНТНОСТІ, МЕХАНІЗМ ТОЛЕРАНТНОСТІ, СВІДОМІСТЬ, ДІЯ, ПОВЕДІНКА, АГРЕСІЯ, ФІЗИЧНА АГРЕСІЯ, ВЕРБАЛЬНА АГРЕСІЯ, ПРОВІНА, СУМЛІННЯ, ОБРАЗА, ПІДОЗРІЛІСТЬ, НАСТАНОВА, ОСОБИСТІСТЬ, ПІДСТРУКТУРИ ОСОБИСТОСТІ

Вступ

У сучасному суспільстві великої актуальності набуває як теоретичний аналіз толерантності/інтолерантності, так і практична проблема толерантних/інтолерантних стосунків людей. Пришвидшення ритму життя, інтенсифікація, автоматизація професійної праці, розвиток інформаційних технологій, урбанізація, виробничі, економічні, політичні, етнічні конфлікти – все це далеко не повний перелік конфліктогенних і тому нетолерантних стосунків людей. Тому надзвичайно актуальним є дослідження факторів, які дозволяють людині зберегти рівні, доброзичливі стосунки, уникати загострення проблем, та підтримувати партнерські стосунки у ділових та побутових відносинах.

Об'єктом дослідження є особливість комунікативної толерантності/інтолерантності в житті людини періоду юності і молодості у системі внутрішньої суб'єктивної рефлексії та зовнішньої суб'єкт - суб'єктної взаємодії.

Мета дослідження полягає у спробі більш глибокого і багатостороннього вивчення та аналізу внутрішніх станів студентів різних курсів ЗДІА, зовнішнього впливу на особистість, які зумовлюють їхні базові стосунки у толерантному/інтолерантному спілкуванні.

Обговорення проблеми

У дослідженні взяли участь різні вікові групи студентів, загальною кількістю у 352 особи – студенти Запорізької державної інженерної академії. Серед них студенти денної та заочної форм навчання. Ми використовували власну дослідницьку методику „Хронометраж одного дня тижня комунікації респондента”, методику вияву агресивності Басса-Даркі та дві методики розроблені В.В.Бойко „Комунікативна толерантність” та „Комунікативна настанова”.

Оскільки проблеми толерантності/інтолерантності стосуються комунікації, аби визначити рівень толерантності/інтолерантності у комунікації, респондентам було запропоновано провести хронометраж одного дня серед тижня. Нами було опитано 132 студентів першого курсу і 46 студентів четвертого курсу. Серед студентів першого курсу - 84 дівчини і 48 юнаків, серед студентів четвертого курсу - 21 дівчину і 25 юнаків. За напрямками навчання це - студенти менеджери денної і заочної форми навчання, студенти денного відділення будівельного факультету та студенти заочники факультету теплоенергетика. Особливістю хронометражу одного дня тижня для студентів перших курсів була фіксація комунікації до навчання у ВНЗ. Контрольна група четвертого курсу (факультет електроніки та електронних технологій) фіксувала час у період навчального тижня. Зрозуміло, що час комунікації студентів під час навчання зростає. Серед хронометражу одного дня нами виділявся час комунікації, який був розділений на блоки: слухання, писання, розмови.

В результаті дослідження виявилось, що комунікація у респондентів займає 37,5% до всього дня. Схема комунікації без пункту „писали”, „читали” займає у відсотках до всього дня - 33,8%. На одну людину в середньому - це 318 хвилин, а спілкування до всього дня на одну людину у відсотках становить 33,8%.

У комунікації, яку ми беремо як толерантну аби визначити відсоток інтолерантної комунікації, ми просили респондентів виділити ті ситуації, коли спілкування ними розцінювалося як агресивне (інтолерантне). Зазначимо, що студенти, котрі вперше прийшли до ВНЗ, і студенти, які уже вчилися, не знають ані юридичного визначення агресії, ані психологічного, оскільки до опитування спеціально з цими поняттями не ознайолювалися, тому їх визначення спілкування як агресивного (інтолерантного) є чисто емоційне, психологічне, на рівні інтуїції. Власне це майже той випадок, коли „...для обивателя поняття агресія пов'язане з різними явищами повсякденного життя, починаючи від бійки півнів і собак, бійок хлопчаків і закінчуючи, зрештою, війною і атомною бомбою...” [1, с. 15].

У результаті дослідження виявилось, студенти визнають факт нетолерантного спілкування як їх партнерів, так і своє нетолерантне

спілкування. Причому, частину спілкування, вони усвідомлюють як, ворожу, гнівливу, агресивну.

Серед хронометражу всієї комунікації:

- агресивне (інтолерантне) спілкування склало 7365 хв., воно до всього спілкування займає 22,2%, а до спілкування протягом всього дня 4,4% для студентів перших – четвертих курсів;

- іншою особливістю є різниця у відповідях на питання: „Спілкуюсь агресивно я чи інші?”. На запитання, „Я агресивно (інтолерантно) спілкуюсь?” студенти першого курсу в своїй більшій виборці (132 респонденти) набрали 225 хв., на відміну від студентів четвертого курсу, які (46 респондентів) набрали 2020 хв. На питання: „Чи інші агресивно (інтолерантно) спілкуються?”, студенти першого курсу (132 респонденти) набрали 3210 хв., а студенти четвертого курсу (46 респондентів) – 795 хв. Набрані цифри можуть свідчити про певне середовище, де нормою співжиття є різкі, грубі, образливі висловлювання, про науціння певному стилю мовної поведінки, про позицію молодих людей (першокурсників) перекладати відповідальність на інших людей і про рудимент підліткової поведінки звинувачувати у агресивності інших, а не самих себе.

Оскільки респонденти стосовно своєї агресивності (інтолерантності) чи іншого в комунікації поклалися на своє суб'єктивне визначення агресивного або толерантного спілкування, необхідно визначити певні форми агресивності. В літературі агресивність описують у різних формах прояву: як холодна мовчазна ненависть, сарказм, роздратування, гнів, обурення, жорстокість, агресивні фантазії, саморуйнівна поведінка тощо.

Здійснюючи аналіз основних теорій вітчизняних і зарубіжних психологів у частині визначення агресії, доцільно виокремити деякі підходи, які стосуються статусу агресії як психологічного явища. Це зокрема:

1) агресія як психічний стан – на певний час обумовлює ставлення до самої людини і до зовнішніх об'єктів (живих і неживих) та характеризується пізнавальним, емоційним і вольовим компонентом;

2) агресивність як властивість особистості – по-перше, виступає як мотиваційна тенденція, внутрішня спонука до вчинення агресивних дій; по-друге, відображає відносно стабільну готовність до агресивних дій в дуже різних ситуаціях за наявності потенційно агресивного сприймання та потенційно агресивні інтерпретації як стійкої особистісної особливості світосприйняття і світорозуміння; по-третє, характеризується наявністю деструктивних тенденцій у стосунках з іншими людьми;

3) агресія як об'єкт потреби є метою і мотивом поведінки як самостійна цінність;

4) агресія як поведінковий прояв – це поведінка, що характеризується спрямованістю, по-перше, на заподіяння шкоди неживим об'єктам, по-друге, на вчинення дій, які завдають шкоду

(фізичну, моральну чи матеріальну) живим істотам, котрі мають мотивацію уникнення такого ставлення.

Належить відзначити, що у науці ще не існує загальноприйнятої теорії агресії. Як зазначає А.Реан, жодна з концепцій з цієї проблематики не може претендувати на вичерпне пояснення агресивної поведінки людини.

Уточнимо ці позиції через опитування респондентів за допомогою анкети Басса-Даркі.

Нами опитано 352 респонденти, серед них: 195 респондентів жіночої статі і 157 респондентів чоловічої статі.

Аналіз показав, що серед респондентів жінок 17-19 років відсоток тих, хто має нормальну пряму фізичну агресію – 40% і непрямую агресію – 43,6% та трохи менше у чоловіків – 38,5%. Проте 52,5% чоловіків цієї групи схильні застосовувати пряму фізичну агресію.

Вікова категорія чоловіків 20 - 22 років поступово зменшує роль прямої фізичної агресії у межах 3 – 5%. Цей відсоток падає і далі для чоловіків 25 – 30 років.

Унаслідок дослідження виявлена певна закономірність: зі збільшенням прямої фізичної агресії зменшується непрямая агресія у чоловічій групі 17 – 19 років і, навпаки, зі зменшенням непрямої агресії збільшується фізична агресія.

З'ясувалося, що жінки, котрі використовують агресію в житті як відповідь на фрустрацію, як зняття стресу, як задоволення, схильні проявляти вербальну та фізичну агресію в прямій і непрямій формі. Жінки, які схильні до застосування як прямої та непрямої фізичної агресії, використовують агресію в житті як вплив на інших.

У чоловіків пряма фізична агресія використовувалась як відповідь на фрустрацію, як вплив і як захист. Чоловіки, що характеризуються значною вираженістю непрямої вербальної агресії, схильні використовувати агресію як вплив та як задоволення. Чоловіки з вираженою непрямою фізичною агресією схильні до застосування агресії як зняття стресу.

Згідно з результатами нашого дослідження, жінки більш схильні до непрямої вербальної агресії. У чоловіків рівень непрямої і прямої фізичної агресії вищий порівняно з жінками. Водночас як чоловіки, так і жінки, схильні до використання прямої вербальної агресії.

Фізична агресія певним чином пов'язана з молодим віком і можливим впливом статевих гормонів. З іншого боку відмінності у проявах фізичної агресії пов'язані зі статевими відмінностями і обумовлені особливостями соціалізації. Проведене тестування показує, що в цілому юнаки агресивніше дівчат, а чоловіки агресивніші за жінок. У жінок агресивні дії гальмуються сильніше.

Ми пов'язуємо це з гендерними відмінностями. Соціальний досвід хлопців і дівчат щодо агресії істотно різний. Агресія, як відомо, входить у

чоловічий стереотип. Агресивна поведінка у хлопців, чоловіків часто очікується і навіть схвалюється. Як правило, чоловіча роль асоціюється з силою, енергійністю, агресивністю, розсудливістю тощо, а жіноча – із слабкістю, ніжністю, миролюбством, емоційністю, пасивністю.

Під гендерною роллю розуміємо сукупність очікуваних зразків поведінки (норм) для чоловіків і жінок. Це система соціальних стандартів, нормативів, яким має відповідати як чоловік так і жінка.

Встановлено, що хлопці і дівчата з раннього віку отримують позитивні чи негативні підкріплення з боку батьків та інших дорослих за поведінку, відповідну прийнятому визначенню, навчаються чоловічій і жіночій поведінці, спостерігаючи поведінку дорослих [2].

Як зазначає К.Мілет [3], психосексуальна ідентифікація відбувається впродовж дитячих років унаслідок спільного впливу батьків, ровесників і культурних уявлень про те, що властиве тій чи іншій статі, які вони мають особливості вдачі, характеру, зацікавлень, статусу, вартостей, жестів і самовияву. Сподівання, які плекає культура на розвиток психосексуальної ідентифікації, заохочують хлопців розвивати агресивні імпульси, а дівчат притлумлювати ці імпульси або скеровувати їх усередину [3, с. 61]. Внаслідок такого впливу у чоловіків зростає агресивність поведінки, що нерідко призводить до антисоціальних дій. Відповідно до своєї ролі, чоловіки частіше відчують і виражають емоції, що підвищують їх статус, впевненість у собі та доміантність. Дівчата більше говорять про емоції, що виражають слабкість, а хлопці – про емоції, що виражають силу [3, с. 323]. Отже, жінки більш схильні до непрямой вербальної агресії. Проте у чоловіків рівень непрямой та прямої фізичної агресії вищий у порівнянні з жінками.

Проявивши агресію, жінки швидше реагують на неї почуттям провини і страху. Проведений аналіз показує, що почуття провини і страху переживає 63,6% респондентів. Жінки сильне переживання провини і страху відчують у 71,3% випадків, а чоловіки лише в 54,1% випадків. Сильне, 100% почуття провини і страху переживають 23-24 і 31 - 40 - річні жінки. Дещо менший відсоток жінок переживають сильні провину і страх, зокрема 75,6% жінок 20 - 22 років і ще менше її переживають жінки 17-19 років – 68,4% та жінки 25-30 років – 63,6%.

Лише половина (50%) чоловіків переживають сильне почуття провини і страху після прояву агресії у віці 17-19 та 31-40 років. Трохи більше (52,8%) сильну провину і страх переживають чоловіки 20-22 років. Відсоток тих, хто сильно переживає провину і страх у чоловіків збільшується в порівнянні із жінками до (80%) для чоловіків 23-24 років і 76,9% для чоловіків 25-30 років.

Особи, які агресивно поведуться і діють викликають мало симпатії у партнерів під час спілкування, оскільки партнери будуть остерігатися прямого або непрямой впливу на свою особистість.

Головним стимулятором агресії виділяється роздратування. Мак-Доуголл ключовим моментом роздратування виділяє гнів: „Обурення і

насильне усунення будь-якої перешкоди, які заважають вільному прояву (здійсненню) будь-якої іншої тенденції”.

Мак-Дуголл фактично випередив точку зору фрустраційної теорії агресії Д. Долларда і його колег. На їх думку, агресія – це не автоматичний потяг, який виникає всередині організму людини, а наслідок фрустрації, тобто перешкод, які виникають на шляху цілеспрямованих дій суб'єкта, або ж ненастання стану мети, до якої суб'єкт прагнув.

Л.Берковіц ввів дві змінні ключові ознаки, одна з яких відноситься до спонук, а інша – до направленості поведінки, зокрема гнів (як спонукальний компонент) і пускові подразники які запускають або викликають реакцію. Гнів виникає тоді, коли досягнення мети, на яку направлена дія суб'єкта, блокується ззовні, проте сам по собі гнів не веде до агресії. Необхідні адекватні йому пускові подразники.

Аналіз відповідей респондентів на питання роздратування говорить про те, що нормальна форма роздратування притаманна для 52,3% респондентів. Дещо більший відсоток нормального роздратування у чоловіків – 57,3% і дещо менший відсоток у жінок – 48,2%. Проте 27,7% жінок дуже дратуються, на відміну від чоловіків, які дуже дратуються лише в 16,6% випадків. Серед жінок, які дуже дратуються найбільший відсоток - 41,5%, це жінки 20-22 років, жінки 25-30 років сильно роздратовані у 36,4% випадків, для інших груп цей відсоток зменшується.

Серед чоловіків, які дуже дратуються найбільший показник (37,5%) – 31- 40 - річні, чоловіки у віці 17-19 років найменше сильно дратуються – лише 12,8%.

Респонденти, які нормально і сильно дратуються, мають проблеми з комунікацією, у них ускладнене спілкування, оскільки роздратована особа навряд чи викличе бажання у партнера по спілкуванню його продовжити або відновити.

Дослідження виявило, що нормальна форма негативізму притаманна 51,3% жінок і 62,4% чоловіків. Жінки 17-19 років нормальну форму негативізму мають у 47,3%, майже на такому ж рівні (45,4%) жінки 25-30 років, а чоловіки 17-19 років у 70,5% і майже на такому ж рівні (69,2%) чоловіки 25-30 років. Високу форму негативізму (31,5%) мають жінки 17-19 років, але чоловіки цього віку високу форму негативізму мають у 18% випадків. Загалом же високий негативізм у середньому майже однаковий у жінок - 28,2% і чоловіків - 23%. Без сумніву, це досить суттєво впливає на інтолерантні стосунки респондентів, хоча і не є визначальними.

Нормальна форма образи, яка проявляється як заздрість і ненависть до оточуючих для всіх респондентів представлена у 35,2%. Це майже однаково у співвідношенні як для жінок (36,4%), так і для чоловіків (33,8%). Образа вища номіналу вирізняється лише для жінок 25-30 років

- 27,2% і 28,6% для жінок 31- 40 річних. Низький рівень образи наявний для 49,4% відповідей респондентів, з різницею у 7,3% для жінок (46,2%) і чоловіків (53,5%). Таким чином, майже половина респондентів не комунікують виходячи з минулого досвіду, а діють залежно від ситуації.

Половина респондентів мають нормальну підозрілість – 50,3% випадків, з невеликою різницею для жінок (48,7%) і чоловіків (52,2%). Майже порівну представлена підозрілість у відповідях у співвідношенні низький і високий рівень підозрілості. У відсотках це представлено як 26,7% низького рівня підозрілості та 23% високої підозрілості.

Як же пов'язана комунікативна нетолерантність із психічними станами людини? У ході дослідження з'ясувалося, що застосування непрямой вербальної агресії у жінок позитивно значуще пов'язане з наступними особистісними властивостями:

- напружена: спрямовує всі сили на досягнення мети, але будучи надмірно стриманою, втрачає гнучкість реакції і може швидко стомитися;
- неспокійна: стурбована можливістю невдачі; страх невдачі змушує робити багато зайвих дій;
- перевтомлена: у прагненні досягти здійснення незадоволених бажань витрачає сили майже до втоми;
- спрямована: проявляє підвищену мотивацію досягнення; нейтральні речі сприймає крізь призму своїх потреб.

Схильність жінок переживати почуття провини:

- вразлива: засмучується через нетактовну поведінку оточуючих, хворобливо реагує навіть на беззлобні жарти і розіграші;
- образлива: засмучується через погане ставлення інших людей; не приховує свого смутку; сподівається на совість інших;
- схильна до самошмагання: у випадку спільної провини бере відповідальність на себе; відчуває гостре невдоволення собою; картає себе за помилки;
- схильна до сумнівів: вагається у прийнятті рішення; не знає, чому віддати перевагу; невпевнена у своїх силах.

Схильність використання непрямой фізичної агресії у жінок більшою мірою значуще пов'язана з наступними особистісними властивостями:

- смілива: проявляє схильність до рішучих дій в умовах ризику; активно досягає мети; йде до мети найкоротшим шляхом;
- розкута: природно поводить себе як серед знайомих, так і серед малознайомих людей; не приховує своїх вад. Діє рішуче, але іноді ризикує необґрунтовано, часом віддає перевагу ризику заради самого ризику, забуваючи про обережність;
- зухвала: здатна на сміливі виступи, „незважаючи на особи”; йде на загострення; іноді надмірно зачіпає самоповагу оточуючих.

У чоловіків застосування непрямой вербальної агресії значуще позитивно пов'язане з наступними показниками:

- підозріливий: думає, що люди обманюють його, приховуючи свої корисливі наміри;

- ревнивий: стурбований тим, що хтось претендує посісти його місце, перевершити по службі, завоювати симпатії тощо;
- дратівливий: реагує різкими спалахами невдоволення у відповідь на неприємності;
- пильний: очікує раптових змін ситуації до гіршого; мобілізований на активні дії у відповідь на підступи супротивників.

Враховуючи те, що рівень агресії, згідно з даними нашого опитування і в чоловіків і жінок досить високий, можна припустити, що, можливо, він обумовлений певними негативними настановами особистості. Для того, аби уточнити цей пункт використаємо опитувальник Бойка В.В. [4, с. 194-204] „Комунікативна настанова”. Нами опитано 199 респондентів, серед яких 122 студенти третього курсу денного відділення віком 20-22 років, групи факультету електроніки і електронних технологій та студенти факультетів чорної і кольорової металургії. Серед студентів 56 жінок і 66 чоловіків, а також 77 студентів заочної форми навчання факультету чорна металургія. Серед них 45 жінок і 32 чоловіки. Результати опитування є такими:

1. Завуальована жорсткість. Опитування показало, що „завуальована жорсткість” у респондентів в середньому становить 78,8% від максимуму для всього загалу. Це надзвичайно високий показник. В замаскованій, приглушеній або непрямій формі судження особи містяться недоброзичливість, настороженість у стосунках з багатьма партнерами, негативні узагальнення про людей, небажання відгукуватися на їх проблеми. Подібні умонастрої несуть у собі негативну енергію. Проте більшість з респондентів вірять у свою доброзичливість, чуйність та інші соціально схвалювані якості, ігноруючи або згладжуючи в самооцінках те, що суперечить бажаному „Я”.

Принцип відносно людей: довіряй, але перевіряй наявний для 87% від опитаних. Розбіжність між віковими групами коливається від 69,2% до 100%. Тут в непрямій формі проявляється схильність до підозрливості. Практично, у кожному колективі наявні заздрість і підсиджування, такої думки дотримуються 79,2% респондентів. Людина робить добро іншим людям, а затим жалкує про це, тому що не отримала у відповідь вдячності, так думають 78% респондентів. Респонденти відмітили, що не завжди зупиняються, аби дати прохожому жетон для телефону автомату в обмін на гроші, таких 82%. Серед таких респондентів 86,7% жінок і 75% чоловіків. Це свідчить про те, що дріб'язкові проблеми інших респондентів їх не цікавлять, їм не хочеться їх помічати.

2. Респонденти у другому блоці мають більше половини, а таких 55,5%, настанову до відкритої жорсткості. Зокрема, 55,8% жінок і 55,3% чоловіків мають відкриту жорсткість. Більше половини, респондентів не приховують і не пом'якшують свої негативні оцінки і переживання з приводу більшості оточуючих: висновки про них різкі, однозначні і зроблені, можливо, назавжди.

Більше половини, 53,2% респондентів вважають, що початково думати краще про людину погано і помилитися, аніж думати добре. Такий умонастрій наперед негативно налаштовує респондентів практично на будь-якого партнера. Він їм маловідомий, хоча, можливо, він добра людина, але респонденти вже підстрахували себе на той випадок, коли буде розчарування – вони насторожені, ними керує негативний досвід. Подібні очікування не можуть сприяти укріпленню контактів.

Чи необхідно більше боятися людей, а не звірів? Якщо у 88,3% респондентів сформувалася така настанова, то навіть у прихованому вигляді вона визначає відношення респондентів до людей. Енергетика негативних настанов досягає партнера. Якщо деякі з респондентів вперто захищають цю настанову, то у них, як правило, проблеми у спілкуванні з близькими і колегами, вони недоброзичливі, озлоблені, часом агресивні, хоча самі часто не знаходять у собі цих якостей.

На запитання, „чи має бути добро з кулаками?” ствердно відповіли лише 15,6% респондентів. Серед таких лише 11,1% жінок і 21,9% чоловіків. Інші не вважають, що добро має бути з кулаками.

3. Обґрунтований негативізм у відповідях респондентів становить 59,8%. Для жінок цей показник становить 60,1%, а для чоловіків – 59,4%. Обґрунтований негативізм у судженнях про людей виражається в об'єктивно обумовлених негативних висновках про деякі типи людей і окремі сторони взаємодії: адже, в житті мають місце прикрі явища, не помічати які було б наївно. Звідси доля негативізму у настановах до людей неминуча – не можна сприймати дійсність крізь рожеві окуляри.

Звертає на себе увагу особливий тип опитаних. Вони демонструють досить виражену жорсткість – завуальовану або відкритую, або ту і іншу одночасно, але в той же час ніби носять рожеві окуляри: те, що викликає обґрунтований негативізм, не помічають. Послухати таких – чиновники в своїй масі добрі, ніхто не краде (таких відповідей - 37,7%), не за горами щасливе майбутнє (таких відповідей - 41,6%). Такі погляди демонструють досить складні особи: внутрішньо суперечливі, непослідовні у своїх висловлюваннях, зі зниженою самокритичністю, схильні до демонстративної і крикливої поведінки. У будь-якому випадку вони лакують дійсність, очевидно, бажаючи довести свою лояльність до неї. Зазвичай такі люди є джерелом підвищеної негативної енергії.

5. Бурчання – це схильність робити необґрунтовані узагальнення негативних фактів в сфері взаємовідносин з партнерами і у спостереженнях над соціальною дійсністю. Відповіді респондентів свідчать про те, що 51,6% з них мають цю схильність. Відміна між чоловіками і жінками мінімальна. Проте, навіть епізодичне бурчання несе в собі негативну енергію і викликає дискомфорт у партнерів.

6. Негативний досвід спілкування з іншими людьми наявний менш, ніж половині респондентів. Середній показник тут – 48,4% і він показує, якою мірою респондентам поталанило в житті на ближнє коло знайомих і

партнерів. Серед жінок негативний досвід становить 48,9%, а серед чоловіків 47,9% респондентів. Негативний досвід відіграє роль конденсатора, який утримує постійно високу напругу негативної енергії. Часом досить невеликої провокуючої події, аби такий досвід проявився у свідомості і в поведінці особи та відбився у стосунках з іншими людьми. Партнери можуть і не знати і не здогадуватися про те, що у свій час пережила ця особа, але вони неминуче підпадуть під дію негативного впливу і переживуть дискомфорт.

Отже, у результаті тестування нами отриманий середній показник у 58,6%. Це свідчить про наявність чітко вираженої і високої негативної комунікативної настанови, яка, з усією очевидністю, несприятливо проявляється на самопочутті партнерів по спілкуванню. Можливо, декому із респондентів вдається приспати свідомість партнерів, але на підсвідомому рівні вони обов'язково відчують дискомфорт.

Враховуючи те, що рівень агресії, згідно з результатами нашого дослідження, високий, а негативна комунікативна настанова має показник у 59,2%, можна припустити, що певні ситуаційні чинники більшою або меншою мірою здатні актуалізувати комунікативну інтолерантність. Для визначення впливу ситуаційних чинників на комунікативну толерантність використаємо опитувальник Бойка В.В. [4, с. 204-222] „Комунікативна толерантність”. Нами опитано 135 студентів (84 жінки і 51 чоловік).

Індивідуальність іншого - це, перш за все, те, що складає особливе в ньому: дане від природи, виховане, засвоєне в середовищі співпроживання. Міра неспівпадіння особистісних підструктур партнерів і складає відміни їх індивідуальностей. Повсякденне спілкування свідчить про багатогранні прояви комунікативної толерантності: одні люди дуже терпимі до оточуючих, інші вміють приховувати неприязнь до партнерів, треті здатні силою переконання примусити себе не помічати неприємні властивості іншого. Точно так же в широкому діапазоні дає про себе знати та або інша міра зниження комунікативної толерантності: риси одного можуть викликати частковий, суттєвий або повний осуд, роздратування або неприйняття.

Відповіді, дані на питання: „Чи здатні приймати індивідуальність інших людей?” вказують на здатність респондентів приймати індивідуальність інших людей. Лише 2,4% жіночої статі респондентів мають тенденцію до неприйняття індивідуальності інших людей. 2,4% жінок і 3,9% чоловіків у цьому питанні абсолютно толерантні.

Оцінюючи поведінку, спосіб думок або окремі характеристики людей респондент розглядає в якості еталону самого себе. В цьому випадку респондент відмовляє партнеру у праві на індивідуальність і, ніби в прокрустове ложе, втискує партнера в ту чи іншу підструктуру своєї особистості. Більше того, в прямому або завуальованому вигляді

респондент вважає себе „істиною в останній інстанції”, судить про партнера, керуючись власними звичками, настановами і настроями.

Відповіді, дані на питання: „Чи оцінюєте людей, виходячи з власного „Я”?” можна вважати толерантними. Тенденція оцінювати інших виходячи з власного „Я” притаманна лише 3,6% респондентам жіночої статі. 4,8% жінок і 7,8% чоловіків у цьому питанні абсолютно толерантні.

Респонденти категоричні або консервативні в оцінках людей. Такими оцінками респонденти регламентують прояви індивідуальності партнерів і вимагають від них бажаної для себе одноманітності, яка відповідає їхньому внутрішньому світу - цінностям і смакам, які вже склалися.

Відповіді, дані на питання: „Чи категорична і незмінна ваша оцінка оточуючих?” свідчать про те, що лише 6,1% респондентів жіночої статі та 9,8% чоловічої статі мають тенденцію до категоричності та незмінності оцінки оточуючих. 1,1% жінок і 2% чоловіків у цьому питанні абсолютно толерантні.

Наступні показники визначають вміння або невміння приховувати або хоча б згладжувати неприємні почуття, які виникають при зіткненні з некомунікабельними властивостями у партнерів. Властивості особистості партнерів, які визначають позитивний емоційний фон спілкування, називають комунікабельними, а властивості партнера, які викликають негативне відношення до нього – некомунікабельними. Індивіди з низьким рівнем загальної комунікативної толерантності зазвичай демонструють некеровані негативні реакції у відповідь на некомунікабельні властивості партнера. Неприйняття в іншій особі частіше за все викликають некомунікабельні типи осіб, некомунікабельні риси особистості і некомунікабельні манери спілкування.

Відповіді на питання: „Чи вмієте ви приховувати або хоча б згладжувати неприємні почуття, які виникають при зіткненні з некомунікабельними властивостями партнерів?” свідчать про те, що 15,5% респондентів жіночої статі та 15,7% респондентів чоловічої статі не вміють приховувати або згладжувати неприємні почуття, а 2% чоловіків відповіли, що вміють приховувати або згладжувати неприємні почуття, тобто в цьому питанні вони абсолютно толерантні.

По суті, респондент береться за непосильне завдання, намагаючись змінити ту або іншу підструктуру особистості, оновити, перепідпорядкувати або змінити її елементи. Спроби перевиховати партнера проявляються в жорсткій або м'якій формі, але в будь-якому випадку вони зустрічають його спротив. Жорстка форма проявляється, наприклад, у звичці читати мораль, повчати, докоряти в порушенні правил і етики. М'яка форма зводиться до вимог дотримуватися правил поведінки і співробітництва, до зауважень з різних приводів.

Відповіді на питання: „Чи прагнете ви переробляти і перевиховувати партнера?” 10,7% респондентів жіночої статі та 13,7%

респондентів чоловічої статі свідчать про те, що прагнуть. 3,6% жінок і 2% чоловіків у цьому питанні абсолютно толерантні.

У схильності „підганяти” партнерів під себе, робити їх „зручними” респондент ніби „обтесує” ті або інші властивості особистості партнера, намагаючись регламентувати його вчинки або добитися схожості з собою, наполягає на прийнятті його точки зору, оцінює партнера, виходячи із власних обставин.

На питання: „Чи хочеться вам підігнати партнера під себе, зробити його „зручним”?” 10,7% респондентів жіночої статі та 9,8% респондентів чоловічої статі дали ствердну відповідь, тобто проявляють інтолерантну поведінку. 3,6% респондентів жіночої статі та 7,8% респондентів чоловічої статі абсолютно толерантні.

Тенденція до мстивості, бурчання визначає вміння або невміння респондента прощати іншому його помилки, негнучкість, без наміру нанесену шкоду. А це означає, що свідомість „застряє” на відмінах між особистісними підструктурами – респондента і його партнера. Такі джерела взаємних образ, прагнення ускладнити відношення з партнером, надати особливий неприємний смисл його вчинкам і словам.

Відповіді на питання: „Чи вмієте прощати іншому його помилки, ненавмисно нанесену шкоду?” свідчать про те, що 13,1% респондентів жіночої статі та 15,7% респондентів чоловічої статі не вміють цього робити. 7,8% чоловіків показали на абсолютну толерантність у цьому питанні.

Міра терпимості до дискомфорту фіксує ступінь нетерпимості до фізичного або психологічного дискомфорту, в якому опинився партнер. Таке можливо у тих випадках, коли партнер занедужав, скаржиться, примхливий, нервує або шукає співчуття і співпереживання. Людина з низьким рівнем комунікативної толерантності – душевно черства, і тому або не помічає подібних станів, або вони її дратують, в крайньому випадку, викликають осуд. При цьому індивід ігнорує те, що сам також буває в дискомфортних станах і зазвичай розраховує на розуміння і підтримку оточуючих.

Відповіді на питання: „Чи терпимі ви до фізичного або психологічного дискомфорту?” свідчать про те, що 8,3% респондентів жіночої статі та 11,8% респондентів чоловічої статі не терплять цих форм дискомфорту. І в той же час 8,3% респондентів жіночої статі та 5,9% респондентів чоловічої статі показали абсолютну толерантність.

Міра адаптаційних здібностей до взаємодії з людьми виявляє ступінь пристосування до характеру, звичок, настанов або претензій партнера. Власне - це адаптація. Адаптація до самого себе для респондентів може бути функціонально важливіша і досягається простіше, ніж адаптація до партнерів. У будь-якому випадку, респондент прагнутиме міняти і переробляти перш за все свого партнера, а не себе – для багатьох це непорушне кредо. Проте спільне

співробітництво, спільне існування вимагає адаптаційних вмінь обох сторін.

Відповіді респондентів вказують, що 4,7% жінок і 5,9% чоловіків не вміють або не можуть пристосуватися до характеру, звичок і настанов інших людей. А 3,6% жінок та 5,9% чоловіків абсолютно толерантні в плані адаптації до характеру, звичок та настанов інших людей.

В цілому, як показує опитування, ситуативна толерантність респондентів є досить високою, попри вербальну агресивність, підозрілість, образу і негативну настанову.

Висновки

Під толерантністю ми розуміємо характеристику відношення особи до людей, яка показує міру терпимості до неприємних або неприйнятних, на її думку, психічних станів, якостей і вчинків партнерів по спілкуванню.

Толерантність збірне поняття, оскільки в ньому відображаються фактори долі і виховання людини, досвід спілкування, культури, цінностей, потреб, інтересів, настанов, темпераменту, характеру, емоціонального стереотипу поведінки.

Дослідження показало, що третина респондентів досить терпима до оточуючих або вміє добре приховувати свою неприязнь до партнерів, а треті здатні силою переконання заставити себе не помічати неприємні властивості людей. Інша третина респондентів має низьку комунікативну толерантність, серед них є ті, для кого риси іншого, можуть викликати часткове, суттєве або повне неприйняття, роздратування, осуд.

Механізм появи і прояву комунікативної толерантності пов'язаний з психологією емоційного відображення особистісних відмін. Свідомо або підсвідомо людина реагує на те, що партнер має відміни у сфері тих або інших проявів особистості. Зрозуміло, враження як про себе, так і про партнера, суб'єктивні. Але деякі відміни видаються неприємними або неприйнятними і тому піддаються осуду або дратують чи зовсім неприйнятні.

Комунікативна толерантність проявляється у тих випадках, коли людина або не бачать особливих відмін між підструктурами своєї особистості і особистості партнера, або не переживає негативних переживань з приводу відмін.

Крім того, в основу комунікативної толерантності закладається комунікативна настанова. Комунікативна настанова – це здатність особистості реагувати на ті або інші типи партнерів по взаємодії певним чином, а ця взаємодія обумовлена досвідом спілкування, оцінками і переживаннями їх сутності, поглядів і поведінки.

У більшості випадків комунікативна настанова формується з раннього віку і в зрілому віці підтримуються певними факторами. Як показали результати дослідження, негативну комунікативну настанову має великий відсоток респондентів. Негативна настанова, як і толерантність/інтолерантність сформована більшою мірою соціальними

стандартами та ідеологічним впливом. Протистояти таким соціальним стандартам та впливам може лише третина респондентів.

Перспективи подальших досліджень:

- аналіз комунікативної толерантності/інтолерантності студентів ЗДІА в контексті глобалізації, інформатизації.

Джерела

1. Дроздов О.Ю., Скок М.А. Проблеми агресивної поведінки особистості: Навчальний посібник. – Чернігів: ЧДПУ ім. Т.Г. Шевченка, 2000. – 156 с.

2. Развитие личности ребенка: Пер. с англ. / Под ред. А.М. Фонарева. – М.: Прогресс, 1987. – 272с.

3. Мілет К. Сексуальна політика: Пер. з англ. – К.: Основи, 1998. - 619с.

4. Бойко В.В. Энергия эмоций. – СПб.: Питер, 2004. – 474с.

Стаття надійшла 20.02.2009 р.